

Такризи

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Баҳодуров Бехрӯз Файзуллоевич дар мавзӯи “Масъалаҳои навсозии ҳаёти иҷтимоӣ-сиёсии Афғонистон дар солҳои 1933-1973”, ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих аз рӯи ихтисоси 07 00 03 – таърихи умумӣ пешниҳод шудааст

Воқеаҳои солҳои охир дар Афғонистон ва густариши ҷуғрофиёи ғайолияти ҷунбиши “Толибон” дар Афғонистон нишон медиҳад, ки боз як марҳилаи навсозии иҷтимоӣ-сиёсии ҷомеа ноком шудааст ва ба ивази низоми ҷумҳурият, ки дар ибтидои солҳои 2000 ба вуҷуд омад, як низоми теократии исломӣ, бо тартиботи асримиёнагӣ дар холи ташаккулёбӣ мебошад.

Ин раванд, бешубҳа зарурати таҳқиқи илмии таҷрибаи навсозии ҳаёти иҷтимоӣ-сиёсии Афғонистонро дар марҳилаҳои пешин афзоиш медиҳад. Зеро тамоми таҷрибаи асри XX Афғонистон баёнгари муқобилияти саҳтӣ нерӯҳои ақибгаро ва радикалҳои исломӣ ба ҳар гуна навсозӣ ва ё модернизатсия будааст. Вижагии муҳими ин раванд аз он иборат аст, ки дар ҳама марҳилаҳо нақши асосиро дар пешгирӣ ва ё барҳам додани равандҳои навсозӣ нерӯҳои радикалии исломӣ ифода менамоянд, ки бешубҳа ба таҳқиқи ҷиддии илмӣ зарурат дорад.

Дар даврони ҳукмронии 40- солаи Муҳаммад Зоҳиршоҳ (1933 – 1973), бахусус пас аз хотима ёфтани Ҷанги дуҷуми ҷаҳонӣ, дар солҳои 50 ва 60 асри гузашта дар Афғонистон кӯшиши навсозии бунёдии ҷомеа анҷом дода шуд, ба хусус Конститутсия нав, ки дар кишварҳои н давраи Шарқ назир надошт қабул шуд. Бинобар ин мавзӯи таҳқиқи диссертатсионӣ қарор додани маҳз таҷрибаи ҳамин давраи навсозӣ ба назари мо бисёр дуруст, мантиқӣ ва актуалӣ буда, ҳам аҳамияти илмӣ ва ҳам амалӣ дорад.

Мубрамияти мавзӯ инчунин дар он ифода меёбад, ки падидаи муқобилияти дарозмуддати навсозӣ ва суннатгароӣ дар Афғонистон ва

таносуби омилҳои дохилӣ ва берунӣ ба тадқиқоти ҷиддии илмӣ зарурат дорад.

Аҳамияти илмии кор дар он зоҳир шудааст, ки натиҷаҳои он ба ҳалли масъалаҳои муҳими Афғонистон дар оянда равона шудаанд. Зеро муайян намудани дурнамои низоми муосири давлатдорӣ дар Афғонистон зарурати таҳлили таҷрибаи таърихии навсозӣ, муайян намудани хусусиятҳои хоси марҳилаҳои он, таъсири омилҳои дохилӣ ва берунӣ ба равандҳои навсозӣ, баррасии омилҳо ва сабабҳои ноқомии равандҳои ислохот ва навсозӣ муҳими мавзӯро тақвият медиҳад.

Соҳтори кори диссертатсионӣ барои иҷрои вазифаҳои гузошташуда ва расидан ба мақсад муносиб аст. Он пурра ба талаботи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошад. Рисола аз муқаддима, 3 боб, 6 зербоб, хулоса ва рӯйхати сарчашма ва адабиёти истифода шуда иборат аст.

Дар муқаддима муҳими мавзӯ асоснок карда шуда, дараҷаи омӯзиши он муфассал таҳлил шудааст ва инчунин объект ва предмети таҳқиқ, ҳадаф ва вазифаҳои кори илмӣ, муқаррароти барои дифоъ пешниҳодшуда, навгонӣ, асосҳои назариявӣ методологӣ ва аҳамияти амалии рисолаи диссертатсиониро муайян намудааст.

Яке аз ҷанбаҳои муҳими кор аз он иборат аст, ки муаллиф истифода аз манбаъ ва адабиёти зиёд, аз ҷумла адабиёти дар Афғонистон ба нашррасида истифода намудааст. Қобили зикр аст, ки солҳои охир дар Афғонистон таваҷҷуҳ ба таърихи муосири ин кишвар хеле зиёд шудааст ва олимони ба маъсалаҳои муҳими таърих асри XX таваҷҷуҳи махсус зоҳир менамоянд.

Бешубҳа, муаллиф ба натиҷаҳои нави илмӣ ноил гардидааст, ки қимати илмии диссертатсияро меафзоёнад. Навгонии илмии диссертатсия аз он иборат аст, ки:

- вазъи дохилӣ ва байналмилалӣ Афғонистон дар солҳои 30-70-уми асри XX аз лиҳози ба вучуд омадани зарурати амалӣ намудани сиёсати

навсозӣ ва ислоҳот дар ҳар як давраи инкишофи таърихӣ ва мавзёгирии доираҳои ҳукмрон ба равандҳои навсозӣ муайян карда шудааст;

- омилҳои дохилӣ ва берунии таъсиргузор ба вазъияти сиёсии Афғонистон дар нимаи дуввуми солҳои 40 асри XX, бахусус таъсири дигаргуниҳои куллии ба амал омада пас аз Ҷанги дуввуми ҷаҳонӣ ва ҳаракатҳои миллӣ-озодихоҳӣ ба равандҳои навсозӣ нишон дода шудаанд;

- заминаҳои ташаккули низоми ҳокимияти олии қонунгузор (парламент) дар Афғонистон, фаъолияти Шӯрои Миллии даъвати ҳафтум (1949 – 1951);

- нақши аҳзоб ва ҷараёнҳои мутаракқӣ дар ҳаёти сиёсӣ дар охири солҳои 40 ва ибтидои солҳои 50-ум, ба хусус дар ташаккули низоми ҳокимияти олии қонунгузор (парламент) дар Афғонистон муайян карда шуданд;

- аҳаммияти фаъолияти аҳзоби муҳолифи давлат ва истифодаи минбари Шӯрои Миллии даъвати ҳафтум барои таблиғи ғояҳои озодихоҳӣ ва мутаракқӣ дар байни мардум тавсиф гардида аст;

- омилҳои дохилӣ ва берунии қабули Қонуни асосии соли 1964 ва нақши он дар тавсеаи заминаҳои навсозӣ ва ислоҳот дар Афғонистон дар даҳсолаи оянда муайян карда шудааст;

- нақши аҳзоб ва ҷараёнҳои сиёсӣ ва матбуоти озод дар рушди ғояҳои навсозӣ ва ширкати онҳо дар равандҳои навсозӣ пас аз қабули Қонуни Асосии соли 1964 муайян гардидаанд;

Мундариҷаи ҳар як бобу зербоб бо факту далелҳо таҳлилу таҳқиқ шудааст, хулоса ва натиҷагириҳои муаллиф дар асоси таҳқиқи муфассали равандҳои сиёсӣ, ҳодисаю воқеаҳои муҳими таърихӣ, омилҳои дохилӣ ва хориҷии таъсиргузор ба равандҳои навсозӣ пешниҳод шудаанд.

Боби аввали рисолаи дисертсионӣ “Таҷрибаи таърихии навсозии ҳаёти иҷтимоӣ-сиёсии Афғонистон» ном дошта, дар зербоби аввали он

таҷрибаи навсозии низоми иҷтимоӣ - сиёсӣ дар солҳои 1919 – 1929 таҳлил шудааст. Зеро ин як марҳилаи муҳим дар навсозӣ ва ислоҳоти радикалии низоми иҷтимоӣю сиёсии Афғонистон ба ҳисоб меравад, ки мутаассифона ба таври фоҷиавӣ ба охир расид. Муаллиф кӯшиш намудааст сабабҳои ноқомии барномаи навсозии Амонуллохонро таҳқиқ ва муайян созад.

Зербоби дигари ин боб вазъи иҷтимоӣю сиёсии Афғонистонро дар солҳои 30-ум – аввали солҳои 40-ум мавриди таҳқиқ қарор додааст, ки дар баъзе аз адабиёти илмии Афғонистон чун марҳилаи “истибдоди бузург” ёд мешавад.

Муаллиф ба хулосае расидааст, ки дар арасаи сиёсати дохилӣ ҳукумати Нодиршоҳ дар баробари таъкибу фишор ва аз байн бурдани аъзо ва фаълони ҳаракатҳои озодихоҳ ва чап, барои устувор гардонидани мавқеи заминдорони калон, сармоядорони миллӣ ва кишри болоии руҳониён чораҳо меандешид. Бо ин мақсад соли 1931 Қонуни асосии нави кишвар – «Усули асосии Давлати Олияи Афғонистон» қабул гардид, ки ҳокимияти олиро дар дасти подшоҳ муттамарказ гардонида, барои мустақкам намудани мавқеи табақаҳои сарватманди чомеа дар ҳаёти иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва сиёсии мамалакат мусоидат менамуд.

Мутобиқи талаботи Қонуни асосии Давлати олияи Афғонистон, ки соли 1931 қабул гардида буд, парламенти кишвар аз ду палата (маҷлис) иборат буд.

Муаллиф ба қавли Мирғулом Муҳаммад Ғубор така намуда, навиштааст, ки Нодиршоҳ ин Шӯро танҳо барои намоиш ва воғузор намудани масъулияти қабули қарорҳои муҳим ба ташкили он даст зад ва дар амал салоҳиятҳои маҳдуд дошт. Навсозии Нодиршоҳ аз он иборат буд, ки вакилони Шӯрои миллӣ на аз тариқи интихобот, балки бо роҳи ба даст овардани «васикаи шаръӣ» дар маҳкама бо иштироки чанд нафар ашхоси муътабари маҳаллӣ интихоб мешуданд.

Боби дувуми рисолаи диссертационӣ “Афғонистон баъд аз Ҷанги дувуми ҷаҳонӣ ва идомаи раванди навсозӣ” ном гирифтааст ва ба таҳқиқи таҳаввулоту иҷтимоӣ-сиёсии охири солҳои 40-ум ва ибтидои солҳои 50-уми асри бистум ва рушди парламентаризм дар ибтидои солҳои 50-ум бахшида шудааст. Муаллиф бо таъкиди равандҳои сиёсӣю иҷтимоӣ ин давраи таърихро марҳилаи муҳими азнавсозии ҳаёти иҷтимоӣю сиёсӣ арзёбӣ намудааст.

Муаллиф равандҳои навсозии низоми давлатдорӣ Афғонистонро дар солҳои 40-50-ум ба ду давра: аввал, солҳои 1949 – 1951 ва дувум, 1951 – 1952 тақсим намудааст. Яке аз тағйироти ҷиддӣ дар низоми сиёсии Афғонистон дар оғози ҳукумати Шох Маҳмудхон қабули қонун дар бораи интихобот ба парламент буд, ки барои пайдо шудани аҳзоб ва ҷараёнҳои зиёд мусоидат намудааст. Дар давраи солҳои 1947-1952 дар Афғонистон нерӯҳои муҳолифи сиёсӣ талаби ба амал баровардани ислоҳоти иқтисодӣ ва демократигардонии ҳаёти сиёсӣ ва низоми идораи давлатиро ба миён мегузоштанд. Соли 1950 қонун дар бораи матбуоти озод қабул гардида, барои ташаккул ёфтани шабакаи васеи матбуоти озод мусоидат намуд, аҳзоб ва созмонҳои муҳолиф имконияти ташкили органҳои нашриётӣ ва таблиғи ҳадафҳои сиёсии худро пайдо карданд. Муаллиф ба хусу фаъолияти давраи 7-уми Шӯро таҳлил намуда таъсири онро ба ҳаёти сиёсӣю иҷтимоии Афғонистон таъкид намудааст.

Боби сеवуми рисола - “Навсозии ҳаёти иҷтимоӣ-сиёсӣ дар солҳои 60-70-ум” ба давраи хеле муҳими навсозӣ бахшида шудааст. Муаллиф дар зербоби аввал раванди таҳия ва қабули Қонститутсияи соли 1964-ро таҳқиқ намудааст ва таъкид намудааст, ки Қонуни асосӣ дар таъмини заминаҳои меъёрии ҳуқуқии навсозӣ нақши калон ифода намудааст. Воқеият ин аст, ки маҳз ҳамин давра, аниқтараш солҳои 1963-1973 бо ҳама мушкилоте, ки дар самти навсозии сиёсӣю иҷтимоӣ вучуд доштааст, марҳилаи муҳими навсозӣ ба ҳисоб меравад.

Муаллиф дар катори бандҳои дигари Қонуни асосӣ, ки озодии сухан, матбуот, ташкили ҳизбҳои сиёсӣ ва ғайраро тазмин менамуд, ба ворид намудани як моддаи дигар- моддаи 24 таъкид намудааст, ки он аъзои хонадони подшоҳӣ ба шумули амакзодагонашро манъ мекард, ки вазифаи сарвазирӣ, вазорат, узвияти Шӯрои миллӣ ва маҳкамаи олиро иҷро намоянд, ё хизби сиёсӣ ташкил намоянд ва ё ба он шомил шаванд. Ба зами ин, дар Луя Чирга ба ин модда як иловаи дигар ворид карда шуд, ки аъзои хонаводаи шоҳӣ ҳақ надоранд аз хонавода даст бикашанд. Масъалаи баҳсбарангези дигар масъалаи таърифи ҳувияти миллӣ буд. Муаллиф бо тақя ба манбаҳои боварибахш менависад, ки як дар ин масъала баҳси зиёд шуд ва бо пешниҳоди як теъдод вакилон дар моддаи аввали Қонуни асосӣ навишта шуд, ки: «...Миллати Афғонистон иборат аст аз тамоми афроде, ки тобеияти Афғонистонро мутобиқ ба аҳкоми қонун дорӣ бошанд, ба ҳар фард аз афроди мазкур калимаи афгон итлоқ (ҳамроҳ) мешавад». Чуноне мебинем дар Қонуни асосии соли 2004 низ ҳамин ибора қабул шуд, ки мушкилоти зиёдеро ба вуҷуд овардааст.

Дар ин боб муаллиф инчунин ба таври муфассал нақши аҳзоби сиёсӣ ва матбуоти озодро дар равандҳои навсозӣ мавриди таҳқиқ қарор додааст. Зеро гарчанде қонун дар бораи аҳзоби сиёсиро подшоҳ имзо накард, аммо амалан теъдоди зиёди аҳзоб бо идеологияҳои гуногун арзи вуҷуд намуда, фаъолияти густурдаро роҳандозӣ намуда буданд.

Ҳамин тавр, бешубҳа рисолаи диссертациони Б.Баҳодуров қори арзишманди илмӣ, анҷомшуда, дорои навгонҳои илмӣ буда, ба ихтисоси 07.00.03- таърихи умумӣ (давраи навтарин) мувофиқ аст. Натиҷаҳои илмии рисола метавонанд дар амалияи қори ниҳодҳои давлатии Тоҷикистон ва Афғонистон таҳияи барномаҳои ҳамгироии минтақавӣ истифода шаванд. Истифодаи маводи рисола дар таҳия ва амалӣ намудани барномаҳои таълимӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон ва кишварҳои ҳамсоя аз аҳамияти ҳолӣ нест ва матни диссертатсия бо матни Автореферат пурра мувофиқат менамояд.

Бо вучуди дастовардҳои муҳим дар қори диссертатисонӣ баъзе камбудихо ба назар мерасанд:

1. Ба назари мо хуб мешуд агар зербоби аввал “Таҷрибаи навсозии низоми иҷтимоию иқтисодӣ ва сиёсӣ дар солҳои 1919 – 1929” унвон мегирифт. Зеро дар ин зербоб навсозӣ дар се бахш таҳқиқ шудааст. Масалан дар сах. 26 омадааст: ”Яке аз самтҳои асосии фаъолияти ҳукумат дар марҳилаи аввали навсозӣ дар солҳои 1919 – 1924 қабули тадбирҳо бо мақсади мустаҳкам намудани дастгоҳи марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ буд, ки заминаи қорӣ намудани низомӣ конститутиониноиро фароҳам намуданд”.

2. Дар боби дувуми диссертатсия пайдарпайи ва ё хронологияи воқеаҳо баъзан риоя нашудааст. Масалан зербоби дувуми қор “Рушди парламентаризм дар солҳои 50-ум ва нақши он дар навсозии ҳаёти иҷтимоӣ-сиёсии мамлакат” аст, аммо дар зербоби аввал ҳам дар бораи фаъолияти шӯро сухан меравад (ниг.сах.76).

3. Дар сах. 76 навишта шудааст, ки “Боло рафтани фаъолияти нерӯҳои сиёсӣ дар соли 1950 доираҳои ҳукмронро маҷбур намуд ба гузаронидани интиҳоботи озоди парламентӣ иҷозат диҳанд”. Ин дар ҳоласт, ки интиҳобот соли 1949 баргузор шуда буд.

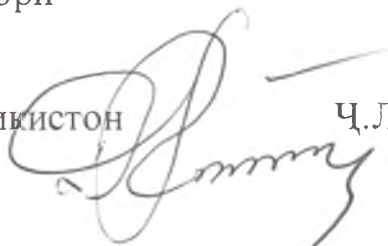
4. Дар матни рисола ҷо-ҷой тақрорҳо ва ҳаҷҳои имлоӣ ва услубӣ дида мешаванд.

Аммо камбудихои дар боло номбаршуда дар маҷмуъ арзиши илмии рисолаи диссертатсионии маҷкурро кам намекунанд. Диссертатсияи Баҳодуров Бехрӯз Файзуллоевич дар мавзӯи “Масъалаҳои навсозии ҳаёти иҷтимоӣ-сиёсии Афғонистон дар солҳои 1933-1973”, ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих аз рӯи ихтисоси 07 00 03 – таърихи умумӣ пешниҳод шудааст, аз рӯи муҳтаво, ҳадафу вазифаҳо, муҳрабият ва навагонӣи илмӣ, асоснокии ҳулосаю натиҷагириҳо, аҳамияти назариявӣ ва амалӣ ба талаботи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба диссертатсияҳои

номзадӣ пурра ҷавобгӯ мебошад.

Бо назардошти ин, муаллифи он Баҳодуров Беҳрӯз Файзуллоевич сазовори дараҷаи илмӣ номзади илмҳои таърих аз рӯи ихтисоси 07. 00. 03 – таърихи умумӣ мебошад.

Доктори илмҳои таърих, профессори
кафедраи дипломатия ва сиёсати хориҷии
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, узви
вобастаи Академияи илмҳои омӯзгорӣ
ва иҷтимоии Федератсияи Россия,
Корманди шоистаи Ҷумҳурии Тоҷикистон

Ч.Л. Латифов

23.08.2021

Суроға: 734025, ш. Душанбе хиёбони Рӯдакӣ 17, Тел.: (+992) 917052900;
E-mail: jlatifov@yahoo.com

Имзои Латифов Ч.Л.-ро тасдиқ менамоям:

Сардори Раёсати кадрҳо
ва корҳои махсуси

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Тавкиев Э.Ш.

23.08.2021